

LIBRIS

We know
books

Leon-Iosif Grapini

Cartea despre Șant

Prefață de
Icu Crăciun

Cluj-Napoca
2022

© Leon-Iosif Grapini

Editura Școala Ardeleană, 2022

Cluj-Napoca, str. Mecanicilor nr. 48

Redacția: tel. 0364-117.252; 0728.084.801

e-mail: office@scoalaardeleanacluj.ro,

redactie@scoalaardeleanacluj.ro

Difuzare: tel./fax 0364-117.246; 0728.084.803

e-mail: difuzare@scoalaardeleanacluj.ro,

esadifuzare@gmail.com

www.scoalaardeleanacluj.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

GRAPINI, LEON-IOSIF

Cartea despre Șanț / Leon-Iosif Grapini ; pref. de Icu
Crăciun. - Cluj-Napoca : Editura Școala Ardeleană, 2022

ISBN 978-606-797-962-6

I. Crăciun, Icu (pref.)

908

Editor: Vasile George Dâncu

Copertă: Mariana Răbîncă

Redactor: Daniel-Adrian Olaru

Tehnoredactare: Cristina Braiț

Lumea de poveste a lui Leon-Iosif Grapini

M embru al Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Cluj, Cluj-Napoca, Leon-Iosif Grapini și-a câștigat, prin cărțile lui, un loc binemeritat în cultura națională. Născut la țară, în localitatea Șanț din județul Bistrița-Năsăud, petrecându-și copilăria aici, unde toate simțurile i-au fost puse în mișcare, și cultivându-se la oraș, el se reîntoarce tot mai des în satul natal, „locul său de poveste”, având impresia că își începe *viața, de la capăt*, ca să citez un titlu al unui roman reprezentativ al acestuia. Mai toate personajele lui din cărțile de proză, scrise cu colțul inimii, își au sorgința în oamenii cunoscuți aici, unora – vorba lui Rebreanu –, metaforic vorbind, le-a pus o mână, altora le-a tăiat un picior, dar cei mai mulți sunt șanțeni autentici, cu sufletele lor amorțite ori dezmoțite, unii „încărunțiți înainte de vreme”, dar neîntrecuți povestitori. Întoarcerea la copilăria fabuloasă, când nu știi care îți sunt limitele, este o constantă a creațiilor lui. Nu încapă nicio îndoială că există o similitudine între felul său de a fi – seriozitatea lui este proverbială și inalterabilă – și cel al creațiilor sale; citindu-l, te apropii și mai mult de sufletul autorului. În felul acesta vei descoperi virtuțile cardinale care i-au ținut și îi țin emblematici, slobozi la spirit pe acești semeni cu mințile treze ai căror strămoși au irigat cu sângele lor pământuri străine ori ale patriei; smerenia, dărnicia, bunătatea, răbdarea, modestia, abstenența și sârguința sunt la ele acasă, trăind un sentiment de solidaritate cu ei. Firește, nu

lipsească și păcatele în care cad unele personaje cu firi mărginite, mai puțin descuiate la minte, surprinse în situații expresive, cei lacomi, dedați cu desfrâu, avarii, invidioșii, mândrișii și leneșii sau trufașii, care ocupă și ei un loc aparte în mai toate cărțile lui. Tipologia lor este complexă, iar transfigurarea realității depinde de vocația acestui scriitor înzestrat cu o imaginație și un meșteșug al scrierii de invidiat. Fraza lungă, tipic grapiniană, folosită în literatura lui, îl singularizează, el știind să conjuge realitatea cu ficțiunea cum rar întâlnești la autorii contemporani. Narratorul, răsfățat de magia cuvintelor pe care le îmblânzește cu un rafinat simț al esteticului (textul *Visul* îmi justifică afirmația aceasta), rememorează fapte, oameni evlavioși ori sfioși și locuri care și-au pus amprenta în creațiile lui, amintirile încep să curgă lin, realitatea prinde contur, personajele, în complicitate cu autorul, își mărturisesc încercările, bucuriile, valorile vieții, mai aspre ori mai domoale.

Textele din secțiunea a doua abordează un spectru larg de subiecte. Ele au savoare și parfum de epocă, te țin captiv, chiar dacă semenii lui sunt conectați la provocările contemporane sau nu mai au vreme nici să moară, din cauza telefoanelor și a internetului, ori nu doresc să-și lase viața să le scape printre degete ca niște pești dornici de libertate, în comparație cu cei înregimentați în oastea anonimă, fugăriți de viață și căințe, trăitori într-o logică a efemerului, supuși regelui-iPhone și grațiați doar în fața morții imanente. Vocea lui narativă găsește eroi interșanjabili, memorabili, bine reliefați prin gândurile semnificative care merită puse într-o carte. Iese în evidență evocarea oamenilor satului, a fierarului priceput la toate, a membrilor familiei, a frumoasei învățătoare și a profesorilor, a colegilor de joacă și de gimnaziu, a preotului satului, a clopotarului, dar și a nevestelor tinere „pofitoare”. În scrierile lui nu trebuie căutate sensuri

ascunse, greu descifrabile, ori sofisme încețoșate, întotdeauna vei constata că eticul și esteticul se echilibrează reciproc, prioritate având totuși ultimul. Este retractil la banal, la superficial, livrescul este folosit cu multă parcimonie, deseori recurge la un limbaj local, oral, mai convingător și vindecător decât ifosele livrești ale unora care ne învață „la gât cravata cum se-nnoadă” și fac concesii neologismelor ademenitoare, dar reci, aride.

Truditor de marcă întru frumos și bine, Leon-Iosif Grapini, stăpân pe mijloacele epice, a rămas consecvent cu propriile creații și cu pecetea stilistică ce l-a consacrat, împrăștiind limba română cu expresii și termeni pitorești, preluând din gura congenerilor lui, fără a ne vinde melancolii sentimentale, siropoase, din fluxul diurn al cotidianului, ca să folosească o expresie consacrată.

De data aceasta el vine în întâmpinarea cititorului cu noua carte de față, tipărită la prestigioasa editură „Școala Ardeleană” din Cluj-Napoca. Din capul locului afirmăm că Leon-Iosif Grapini a manifestat un interes constant și benefic pentru istoria locală. Ca mai toate satele din Ținutul Năsăudului, localitatea Șanț a fost și este un microcosmos al sufletului românesc și o matcă a latinității. Nu întâmplător sociologul Dimitrie Gusti l-a ales în 1935, cu dreptă măsură, să-i studieze, împreună cu Echipa lui regală, obiceiurile, tradițiile, graiul local, veșmintele, construcția caselor, onomastica, porecele etc. Fabulosul copilăriei și voluptatea evocării nu se dezmințesc nici în aceste texte. Memoria lui Leon-Iosif Grapini a reținut secvențe esențiale legate de nașterea, viața și moartea șanțenilor. Pe ecranul minții lui se perindă situații expresive și sugestive la care și el a fost martor sau actor amator. În felul acesta, strămoșilor consătenilor lui le aduce o eternă reverență și un pios omagiu. În pofida năvălitorilor și a vâltorii celor două conflagrații mondiale, locuitorii acestei așezări

au știut, din timpuri imemorabile, că doar trăind și simțind împreună vor avea legitimitate și vor supraviețui liberi pe acest pământ; prin ei și mulți alții cu destine aruncate în existența asta trecătoare, românii au rezistat și și-au câștigat un loc binemeritat în concertul națiunilor europene.

Contribuția autorului la o eventuală completare a unei monografii a comunei Șanț este binevenită prin „reperle în timp”, legate de istoria acestei localități binecuvântate, începând cu anul 1773 și până în anul de grație 2022, trecând în revistă personalitățile locale care au lăsat o urmă în istoria satului cu evenimentele lui mai importante. În această „incursiune în timp”, ne întâlnim cu informații stufoase legate de 1 Decembrie 1918 și urmările importantului eveniment în acest sat, desprinse din „cele patru monografii ale comunei Șanț, lucrări publicate sau în manuscris”, îndeosebi *Cartea vieții părintelui Pamfiliiu* de Florea Grapini, *Însemnări din viața comunei Șanț 1900-1989* de Viorica și Septimiu Grapini, precum și alte documente din arhiva cotidianului *Răsunetul*. Sunt prezentați, *in brevis*, și câțiva oameni de ispravă ca: Grigore Moisil (1814-1891), bunicul academicianului Constantin Moisil și străbunicul matematicianului academician Grigore C. Moisil (1906-1973), Leontin Pop (1829-1909), Ilarion Filipoi (1834-1901), Mihail Domide (1842-1898), Pamfiliiu Grapini (1855-1949), George Olari (1865-1953), Octavian Domide (1869-1949), Mihail Cotu (1872-1936), Dumitru Cotu (1886-1967), Enea Grapini (1893-1980), Constantin Iugan (1898-1989), Onisim Filipoi (1914-2000), Septimiu Grapini (1921-1998), Lucian Valea (1924-1992), Iosif Moisil (1925-2009), Viorica Grapini (1925-2001), Sabin Sas (1932-2020), Florea Grapini (1938-2019), Dumitru Munteanu (1948-2021) și Nazarica (Onoaie) Munteanu (1949-2020).

Pagini aparte sunt dedicate „Teatrului Nescris «Constantin Iugan» – cea mai veche trupă de teatru comunitar din țară”, „marca spirituală a Șanțului” (coautor Grigore Cotul), „Bisericii Sfinții Apostoli Petru și Pavel”, „Caselor Muzeu” din această așezare, filmului documentar *Satul Șanț* din 1935, noii reviste a Șanțului, *Izvorul Someșului*, care-i cuprinde în corpul redacțional pe: Grigore Cotul (director fondator), Leon-Iosif Grapini (redactor-șef), Adela Cotul (redactor), Maria Forogău (redactor), Ana-Floarea Timiș (redactor), Valer Pop (redactor) și Dănilă Filipoi (redactor); în *Anexa* volumului de față veți întâlni câteva imagini de neuitat din această frumoasă comună românească.

Dacă, vreodată, veți avea ocazia să stați la taifas cu talentatul scriitor Leon-Iosif Grapini, vă veți da seama că, în perioada comunistă, cărțile, lectura lor, i-au fost – ești tentat să zici – un fel de „suspîn spre libertate”. Atât de mult a iubit și iubește cărțile, încât, pentru el, a arunca o carte pe foc este ca și cum o mamă și-ar azvârli copilul pe fereastră de la etajul zece.

Vă invit la o lectură agreabilă, reconfortantă și sunt convins că amintirile vă vor cutreiera multă vreme pe cărările întortocheate ale memoriei afective, fără să se risipească.

Icu Crăciun

Comuna Șanț – Repere în timp
(1773 – 2022)

Înainte de toate, facem câteva precizări legate de numele comunei. Din *Monografia comunei Șanț* semnată de Septimiu Grapini și Viorica Grapini, aflăm că denumirea Șanț provine de la „șanțurile cele multe, frumoase, strategice, săpate pe muchia unui platou, Podereiul Mare, de-a lungul Cobășelului, pe partea sa dreaptă, tocmai din Pietra Țâcșei, de la nord spre sud”, peste drumul principal, prin sat, până în râul Someș, cam la 500 de metri spre apus de revărsarea Cârțibavului în Someș. Cobășelul, afluentul de dreapta al Someșului Mare, de-a lungul căruia au fost săpate șanțurile amintite, a reprezentat granița între Austria și Moldova, până în 1777, când Bucovina, parte a Moldovei, a fost încorporată Austriei. Până în 1925, localitatea a figurat cu denumirea Rodna Nouă, iar după acest an, a purtat numele Șanț, mai puțin în perioada 1940 – 1944, când, sub ocupația maghiară, s-a numit Új Radna (Rodna Nouă), dar localnicii au numit-o întotdeauna Șanț, localitate căreia, în treacăt fie spus, șanțenii îi ziceau „capătul lumii”, întrucât era ultima așezare de pe Valea Someșului.

După cum aflăm din monografia scrisă de preotul Pamfilu Grapini, „această comună se afirmă a fi de la 1766, dar a fost totuși în ceva dependență de Rodna Veche încă vreo opt ani, până către 1773”, an în care a fost atestată documentar, avându-l primar „cel dintâi, pe un Flamă”, iar ca preot, „pe un Vasile Moisă, numit mai târziu Moisiș”.

Unul dintre evenimentele importante din istoria locuitorilor din Valea Rodnei, implicit și a șanțenilor, este înființarea, în **1762**, a Regimentului II Grăniceresc Român, cu sediul la Năsăud, care, potrivit reorganizării din **1816**, avea în componență 12 companii, cuprinzând 44 de comune grănicerești. Alături de Rodna Veche, Maieru și Ilva Mare, Rodna Nouă (Șanț) a fost inclusă în Compania a V-a. După 89 de ani, în **1851**, regimentul și-a încetat existența, ceea ce pentru locuitorii acestor meleaguri a fost o mare pierdere.

În anul **1770**, munții mărginiți cu districtul militar al Rodnei s-au împărțit între comunele din regiune. După înființarea altor comune noi pe Valea Someșului, pe Valea Ilvelor și a Bârgaielor, printre care și localitatea Șanț, s-a făcut o nouă împărțire, în **1796**, Rodna Nouă (Șanț) primind Fața Ineuțului, Stănișoara și Făgețelul.

În **1773**, a avut loc vizita împăratului Iosif al II-lea în Transilvania, capul încoronat ajungând și în comuna Șanț, suita acestuia venind peste Cucureasa, peste Vârful Boului, pe drumul numit Plaiul Moldovei, care lega, la acea vreme, Transilvania de Moldova. Cu acest prilej, împăratul a donat capela militară existentă aici șanțenilor, ea devenind, astfel, biserică parohială, primul preot fiind Vasile Moisil, care va fi și primul învățător al școlii din localitate. Podul de peste Someș, care lega comuna de acel drum, se numește și astăzi Podul Moldovei. Tot pe acest drum a venit, în **1848**, o parte a armatei rusești, pentru a înăbuși revoluția din acel an.

În Șanț, în anul **1818**, existau 27 de case, cu 37 de familii (377 de locuitori).

După anul **1827**, se poate vorbi despre existența, sub conducerea bisericii și a regimentului grăniceresc, a unei școli

sătești, care funcționa într-o singură sală de clasă, lipită de locuința preotului. Începând cu anul **1862**, a fost construită o clădire din lemn, cu trei săli de clasă, în care elevii învățau cititul, scrisul, socotitul și religia.

Pentru legarea Văii Someșului cu Maramureșul și Bucovina, în vremea în care guvernator în Ardeal era principele Karl Philipp Borromäus zu Schwarzenberg, a fost finalizată actuala cale de comunicație peste Pasul Rotunda (DN 17 D, 1271 m altitudine), dată în folosință în anul **1859**.

Între anii **1844** și **1869**, fosta capelă militară, devenită biserică parohială prin bunăvoința împăratului Iosif al II-lea, a fost reconstruită, pentru a face față populației, devenită ceva mai numeroasă.

În anul **1882**, Șanțul a fost declarat, conform legii, comună mare, iar în **1898** a fost ridicată „o casă comunală frumoasă”, s-a instituit serviciul de zi prin trei servitori comunali, serviciul de pază pe timp de noapte și au fost introduse lămpile de noapte de-a lungul străzilor.

În **1890**, a fost înființată în Șanț așa-zisa „Școală de duminică”, mai exact „Școala de repetiție”, în care cursurile, de trei ani, aveau loc sâmbăta și duminica, prin lecții de completare a cunoștințelor, dar și de alfabetizare. Aceste cursuri s-au ținut până în **1914**.

Societatea maghiară exploatatoare de păduri din ținutul Șanțului, pentru transportul materialului lemnos, a construit, între anii **1898** și **1899**, de-a lungul Someșului și al afluenților lui, pe o lungime de aproximativ 20 de kilometri, o cale ferată îngustă (ștrec, în limbaj local), având punctul de plecare la fabrica de cherestea existentă la „Popasuri” (azi Valea Mare).

În anul **1903**, a apărut la Bistrița, la Tipografia A. Baci, prima monografie tipărită a comunei, scrisă de preotul Pamfilu

Grapini și considerată, la acea vreme, una dintre cele mai bune lucrări monografice.

Între anii **1903** și **1906**, a fost edificată noua biserică a comunei cu hramul „Sfinții Apostoli Petru și Pavel”, fiind sfințită cu mare fast la **12 iulie 1906**, în prezența unui numeros public (aproape 3.000 de persoane). Iconostasul bisericii a fost lucrat de pictorul Octavian Smigelschi (cel care a realizat pictura iconostasului și cupolei Catedralei Mitropolitane din Sibiu) și de sculptorul Iosif Vogel.

În primăvara anului **1907**, a fost introdus telefonul în comună.

În **1907**, a luat ființă corul de tineri dirijat de renumitul om de cultură Darius Pop, pe atunci învățător la școala din Șanț. Corul și-a încetat activitatea în **1967**.

În fața senatului bisericesc-școlar și a conducătorilor primăriei, în **14 iulie 1912**, a fost așezată piatra de temelie a „noului edificiu școlar din comună; alipit la școala cu trei clase” existentă deja, edificiu care va fi sfințit în luna decembrie a anului următor.

De Sfintele Paști (**23 aprilie 1916**), copiii intrați în fiecare casă spre a vesti Învierea Domnului Iisus Hristos au primit, în loc de ou roșu, câte doi filleri (fostă monedă austro-ungară valorând a suta parte dintr-o coroană), vopsirea ouălor roșii, conform tradiției, fiind interzisă prin ordin ministerial, pentru a nu fi retrase din alimentația publică produsele respective.

În **1916**, a început lucrul la calea ferată îngustă de la Rodna la fundul Cobășelului, fiind folosiți în acest scop peste 200 de prizonieri de război. În ziua de **11 iulie** același an, spre durerea preotului și a localnicilor adunați lângă biserică, o comisie militară s-a suit în turnul cel mare al sfântului locaș și a

aruncat de acolo patru clopote din cinci, acestea fiind confiscate pentru necesitățile războiului.

În **30 decembrie 1916**, primarul comunei, Pantelimon Domide, a participat, la Budapesta, la ceremonia de încoronare a regelui Carol al IV-lea al Ungariei (Carol I al Austriei).

În **2 iunie 1918**, a nins pe munții și pe dealurile dimprejurul satului, iar frigul, care a durat trei zile, până în 5 iunie, a înghețat semănăturile, obligând sătenii să refacă arăturile și însămânțările.

În **30 octombrie 1918**, s-a declanșat o răzmeriță a populației din comună, în special a tinerilor veniți de pe front.

Marea Unire de la **1 Decembrie 1918** a fost sărbătorită în localitatea Șanț în aceeași zi, în biserică. După liturghie, s-a sfințit steagul național român, s-a jurat pe drapel, s-a cântat *Deșteaptă-te, române!*, *Hora Unirii* și *Trei culori*, au fost evocați Andrei Mureșanu, Horia, Cloșca și Crișan și Mihai Viteazul, tabloul cu chipul celui din urmă a fost expus în fața iconostasului, solemnitatea încheindu-se prin ieșirea din biserică, pe sub steag, a sătenilor.

Aflați în vizită în Transilvania pentru câteva zile, regele Ferdinand I al României și regina Maria au ajuns la Bistrița, în după-amiaza zilei de **26 mai 1919**. Toate satele de pe Valea Someșului și din întregul județ și-au trimis, cu trenuri speciale, delegați înveșmântați de sărbătoare, cu steaguri, pentru a-i întâmpina pe noii conducători. Din comuna noastră au participat 80 de șanțeni.

În **22 ianuarie 1920**, a poposit la Șanț și în împrejurimi, pentru vânatoare, timp de trei zile, prințul Carol, cu o suită de ofițeri. La venire, a fost întâmpinat de conducerea comunei în fața unei „porți de triumf”, ridicată înaintea bisericii.

În ziua de **26 iulie 1920**, episcopul de Gherla, dr. Iuliu Hossu, a făcut o vizită canonică la Șanț. A fost întâmpinat, cu mare fast, de către întreaga suflare a comunei.

În locul clopotelor luate din turnul bisericii în timpul războiului (1916), au fost aduse altele trei în **29 iulie 1923**.

În **1924**, a luat ființă „Societatea studenților români” din Rodna Nouă (Șanț).

În ziua de **11 iunie 1925**, primăria comunei Șanț a cumpărat, cu suma de un milion trei sute cincizeci mii lei, de la Stemerez C. din Borșa (Maramureș), muntele Preluca Cerbului.

Din **1925**, **comuna s-a numit oficial Șanț**. Rodna Veche (comuna mamă) a devenit Rodna.

Primarul comunei, Mihăilă Cițsa, a luat parte, în **24 iulie 1926**, la Curtea de Argeș, la înmormântarea regelui Ferdinand I.

În **1928**, conform mărturisirilor scrise ale profesorilor Viorica și Septimiu Grapini, *Însemnări din viața comunei Șanț. 1900 – 1989*, în comună, spre marea mirare a sătenilor, mai ales a celor mici, și-au făcut apariția primul „motor pe trei roți, două în spate și una în față”, și prima bicicletă, aparținând unuia dintre fiii părintelui Pamfilu Grapini.

La **16 aprilie 1930**, părintele Pamfilu Grapini a fost decorat de regele Mihai I cu „Steaua României” în grad de ofițer.

În **1934**, s-a înființat Căminul cultural, iar în **1935**, s-a pus piatra de temelie a acestui așezământ.

Între anii **1935 și 1936**, Institutul Social Român, condus de sociologul Dimitrie Gusti, prin „echipele monografice” care alcătuiau așa-zisa „Echipă regală”, a întreprins în comuna Șanț cercetări sociologice, etnografice și de folclor, realizând filmul *Satul Șanț* (de Henri H. Stahl – scenarist și regizor, și Tudor Posmantir – imagine și montaj), al treilea de acest fel din

România. Producția cinematografică a fost prezentată atât în țară, cât și peste hotare, la Paris și New York. Au fost filmate și obiceiurile de nuntă, nunta nu a fost o improvizație, ci o realitate, mirii fiind tinerii Iosif Sângeorzan și Reghina Olar, iar nași, prof. Dimitrie Gusti și țărancă Octavia Grapini, soția lui Timoftei Grapini și mama prof. Septimiu Grapini. Tot atunci, s-a născut „teatrul popular nescris”, grație săteanului înzestrat cu talent actoricesc și cu simț al umorului, Constantin Iugan.

În primăvara anului **1936**, prin contribuția Echippei regale, s-a cumpărat casa șanțeanului Emilian Grapini, ridicată în 1876, a fost transportată la București și reclădită în muzeul satului, azi Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti”.

Căminul cultural din Șanț a primit, în **1937**, titlul „Cămin model” și un premiu în valoare de 5.000 de lei.

În perioada **1940 – 1945**, comuna Șanț, făcând parte din teritoriul cedat Ungariei în urma Dictatului de la Viena din 30 august 1940, a trecut sub administrație maghiară. În **1942**, s-a pietruit șoseaua și s-a construit podul din beton din centrul comunei, peste Cobășel. În timpul retragerii, în toamna anului **1944**, după evacuarea șanțenilor la Rodna și Feldru, germanii îl vor arunca în aer, producând distrugerii mari bisericii și caselor din jur, și vor incendia, de asemenea, fabrica de cherestea din Valea Mare și morile de făină din localitatea Șanț.

Prin desființarea Bisericii Române Unite cu Roma, dictată de regimul comunist, în **1948**, biserica greco-catolică din Șanț a devenit ortodoxă, iar sătenii au trecut în marea lor majoritate la ortodoxism. Preoții greco-catolici care au refuzat să facă asta au fost arestați și închiși.

În **5 martie 1957**, s-au aprins primele cinci becuri la instituțiile din localitate, fapt care a impresionat mai ales copiii.

În **1958**, au început lucrările de construcție a unui nou local de școală, edificat prin contribuția voluntară a locuitorilor.

Dacă până în anul 1959, șanțenii vizionau filme aduse de caravana cinematografică, începând cu **16 iunie 1959**, comuna a achiziționat un aparat de proiecție pe bandă îngustă. Proiecționist: Octavian Luchi.

În toamna anului **1959**, comuna a fost radioficată.

Începând cu anul școlar **1960/1961**, au fost acordate, pentru prima dată în istoria școlii, manuale gratuite. În toamna anului **1960**, a fost dat în folosință parterul noii școli.

În ziua de **15 februarie 1961**, între orele 8:43 și 10:53, a avut loc o eclipsă de soare. Copiii și-au adus la școală bucăți din sticlă afumată prin care au privit fazele eclipsei. Au fost interesați de fenomen și mulți localnici maturi. În toamna aceluiași an, **1961**, s-a dat în folosință, la întreaga ei capacitate, noua clădire a școlii.

În ziua de **16 mai 1962**, a luat ființă ghișeul poștal din Șanț, iar în **august** același an, s-a deschis magazinul „Aprozar”.

În **13 ianuarie 1963**, s-au aprins becurile pe strada principală a comunei (în centru). Curentul era produs într-o „mini-uzină” instalată lângă anexele primăriei, aproape de Someș. Mini-uzina era deservită de fierarul Leontin Lechințan.

Primul elicopter văzut de șanțeni și-a făcut apariția pe cerul satului la **1 iulie 1965**.

A fost descoperită peștera de pe Cobășel (**septembrie 1968**).

În **1969**, comuna a fost cercetată de sociologi conduși de prof. Stanciu Stoian.

Prima promoție de absolvenți cu 10 clase a ieșit de pe băncile școlii în **iunie 1971**.

În **1972**, în comună s-au făcut cercetări sociologice și etnografice de către o echipă condusă de prof. Octavian Neamțu.

Comuna Șanț a fost racordată la sistemul energetic național (**13 martie 1973**).

Prima librărie din sat a fost deschisă la **26 aprilie 1974**.

În **3 ianuarie 1975**, a fost pus în circulație, după-amiaza, autobuzul care circula pe ruta Rodna – Șanț.

În **10 ianuarie 1976**, a rulat, în premieră, la Căminul cultural, filmul *Comuna Șanț după 40 de ani*.

Prima orchestră din Șanț a evoluat pe scena Căminului cultural în **martie 1976**. Din orchestra înjghebată au făcut parte: Pavel Căilean, Octavian Natarăș, Florin Forogău și Leon Forogău.

În **iunie 1976**, s-a amenajat parcul de lângă podul Cobășelului. Tot atunci, s-a terminat și poarta de intrare în parc.

În **vara anului 1976**, s-au finalizat lucrările de reparații la biserică și au început lucrările de etajare și renovare a clădirii primăriei.

În anul **1977**, într-un cadru festiv, în prezența unor personalități marcante ale culturii românești, s-a sărbătorit împlinirea a 150 de ani de existență a școlii.

În **noiembrie 1977**, în centrul comunei, s-au instalat difuzoare.

Prof. Onisim Filipoiu, fiu al satului, a donat școlii, în **3 ianuarie 1978**, materiale bibliografice.

Prima ședință a Consiliului popular în noua sală festivă a sediului etajat și renovat a avut loc în **22 ianuarie 1978**.

În **30 aprilie 1978**, în urma unui foraj, în valea Fătăciunii, s-a format un „izvor artezian”. În **4 iunie**, a avut loc o excursie cu școala la acest izvor.

La **1 decembrie 1978**, cu prilejul sărbătoririi a 60 de ani de la Marea Unire, Enea Grapini, fiu al Șanțului, a fost decorat cu „Steaua Republicii”, el fiind unul dintre cei 12 bărbați de seamă ai Consiliului Național Român constituit la Alba Iulia în 1918.

În **2 februarie 1979**, a decedat Iosif Sângeorzan, mirele din nunta filmată de „Echipa regală” în 1935. În vara aceluiași an (**iulie**), a început construcția blocului de locuințe aflat în centrul așezării.

În **3 martie 1980**, a avut loc, la Bistrița, înhumarea eroului șanțean al Marii Uniri, Enea Grapini. La funeralii a participat o delegație de țărani și de intelectuali din Șanț (38 de persoane), condusă de prof. Septimiu Grapini.

A fost dat în folosință primul apartament din blocul nou ridicat în centrul comunei (**4 aprilie 1983**).

În urma pensionării preotului Ioan Buta, a preluat parohia, la **1 martie 1984**, noul preot Ioan Grapini, originar din Rodna. Părintele Buta a plecat din localitate după câteva zile (**9 martie**), fiind petrecut de mulți credincioși emoționați și de dangățul clopotelor.

La „Casa Șanțului”, aflată în Muzeul Satului din București, o echipă de meșteri locali, condusă de Leontin Pomohaci, a executat reparații (**iulie 1985**).

În **martie 1987**, profesorii Viorica și Septimiu Grapini au finalizat, în manuscris (dactilografiat), lucrarea *Scurtă monografie a comunei Șanț (1773 – 1986)*, pe care au prezentat-o Consiliului popular.

La începutul lunii **mai 1987**, au fost aduși 200 de militari pentru a lucra la mină și cazați în Valea Mare. Au plecat din comună un an mai târziu (**13 mai 1988**).

În **4 ianuarie 1988**, capii de familie care aveau planificate nunți în acel an au fost chemați la postul de miliție local pentru a da o declarație că, pentru pregătirea ospățului de nuntă, nu vor sacrifica vite ori viței, fiind permise spre tăiere doar ovinele, porcinele și păsările.

În **ianuarie 1988**, au fost imputați 50 de gospodari (cu despăgubiri în lei), pentru că nu au predat la stat cota de lapte aferentă anului 1987.

În urma ploilor abundente, în **9 iunie 1988**, au avut loc inundații pe Someș. La Valea Mare s-a rupt digul lacului de decantare de la Dealul Untului, sterilul deversându-se în albia râului și producând însemnate pagube gospodăriilor afectate.

Pe trotuarul din centrul comunei a fost montat, în **29 septembrie 1988**, un panou cu obligațiile contractuale ale șanțenilor în anul respectiv: 154 bovine, 312 porcine, 442 ovine, 737 miei, 5.700 hl lapte de vacă, 740 hl lapte de oaie și 13,6 tone lână.

Începând cu **11 ianuarie 1989**, a fost desființată comuna Șanț și a intrat în componența comunei Rodna, aceasta din urmă fiind prevăzută să devină oraș. În **19 ianuarie** același an, la Rodna, s-a constituit Consiliul popular, cu participarea deputaților din ambele comune unite (Șanț și Rodna) care vor forma viitorul oraș.

În perioada **februarie – noiembrie 1988**, a fost construit, din beton, podul din centrul comunei. În anii **1988 și 1989** s-a lucrat, cu militari în termen, la betonarea șoselei din localitate care duce la pasul Rotunda.

Animatorul Teatrului Nescris „Constantin Iugan” (92 de ani) a fost condus pe ultimul drum (**17 octombrie 1989**).

În jurul orei 11:00 (**22 decembrie 1989**), a avut loc manifestația șanțenilor împotriva regimului comunist. La sediul primăriei din Șanț au fost arborate două drapele tricolor. Din școală au fost scoase de copii și tineri lozincile comuniste, tablourile și cărțile lui Nicolae Ceaușescu, care au fost arse. Clopotele bisericii din localitate au fost trase în dungă. S-a constituit

Comitetul (provizoriu) al Salvării Naționale cu următoarea componență: Emil Iugan – vicepreședintele comunei, preotul Ioan Grapini, George Ostace – directorul școlii, și Septimiu Grapini. În **23 decembrie**, s-a ales un nou comitet al salvării în care au fost cooptați Ica Hojda, Cristina Grapini și Ion Boanchiș. În **27 decembrie**, Consiliul local al FSN a întocmit o telegramă în care șanțenii și-au exprimat dorința de a se reînființa comuna Șanț. În **28 și 29 decembrie**, magazinul din localitate a fost aprovizionat cu mult-asteptatele produse alimentare.

Între anii **1990 și 1991**, s-a efectuat reparația exterioară (în terasit) a bisericii din localitate. În **12 iulie 1992**, a fost resfințită de PS Irineu Pop Bistrițeanul, protopop preot Ioan Dâmbu și preot Ioan Grapini.

În primăvara anului **1991**, casa lui Pompei Sas, de pe strada Grăpinarilor, construită la sfârșitul secolului al XIX-lea, a fost cumpărată și strămutată în curtea interioară a Muzeului Județean Bistrița-Năsăud/Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud.

În satul aparținător Valea Mare, în **1994**, a fost pusă piatra de temelie a primei biserici din această vatră românească. Biserica cu hramul „Sfântul Mare Mucenic Dimitrie”, construită din lemn, în perioada 1994 – 1997, a fost sfînțită, la data de **19 iulie 1998**, de către PS Irineu Pop Bistrițeanul. Iconostasul a fost lucrat și sculptat în lemn de tei, în anul 1995, de Sidor Tănase, din Poiana Ilvei, iar icoanele au fost pictate pe pânză, în anul 1996, de către Iugan A. Din anul **2002**, biserica a intrat, alături de casa parohială, în ample lucrări de reconsolidare și înfrumusețare. A fost tencuită la exterior și împodobită, în interior, în primăvara anului **2008**, cu pictură în tehnica „Tempera Grasa”, de către maestrul Andronas Niculai, din Bistrița-Năsăud, în colaborare cu Gicu Monda, din Prundu Bârgăului, și Ștefan

Teodor, din Baia-Mare. A fost resfințită, în **9 iulie 2017**, de un sobor de preoți avându-l în frunte pe ÎPS Părinte Andrei, Arhiepiscopul și Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului.

Într-un incendiu produs în **30 iulie 1998**, au ars șase gospodării, printre ele și cea a lui Iosif Moșil, care găzduia așa-zisul muzeu sătesc, fiind mistuite în flăcări toate exponatele (cărți, documente, obiecte etc.) de mare valoare istorică, adunate în peste 30 de ani de muncă.

La Șanț, s-a instituit Festivalul de Teatru Folcloric și Nescris „Constantin Iugan”, a cărui primă ediție a avut loc în **21-22 aprilie 2001**, la care au participat mai multe trupe de teatru din țară. Din informațiile noastre, s-au desfășurat doar patru ediții.

După dărâmarea clădirii vechi a școlii (clasele I-IV) din satul aparținător Valea Mare, s-a construit noul local care a fost inaugurat în toamna anului **2001**.

Începând cu **1 noiembrie 2001**, Școala generală din Șanț a primit numele Enea Grapini (Școala Generală „Enea Grapini”).

La **2 septembrie 2002**, a lut ființă Ocolul Silvic „Izvorul Someșului”, primul ocol silvic comunal din județ, devenit, în **2013**, Ocolul Silvic „Izvorul Someșului Mare” R.A., care administrează, în prezent, aproximativ 15.000 ha de pădure aparținând comunelor Șanț, Poiana Ilvei și Parva.

Începând cu **11 octombrie 2002**, Școala Generală (clasele I-IV) din satul aparținător Valea Mare a devenit Școala Generală „Lucian Valea” (clasele I-IV).

În curtea bisericii ortodoxe din localitate, în vara lui **2003**, a fost finalizat monumentul ridicat în memoria eroilor șanțeni căzuți în cele două războaie mondiale, lucrarea fiind realizată de sculptorul Maxim Dumitraș.